

*Штеба Р.Ю., здобувач навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України, м. Харків
ORCID: 0000-0002-6356-9136*

*Shteba R., a competitor of the Educational-scientific-production center of the
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

ПРОБЛЕМИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.

PROBLEMS AND CONTRADICTIONS OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE.

Визначено проблеми та суперечності державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України. Охарактеризовано сучасний стан державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України. Зазначено, що рівень забезпечення національної безпеки України є недостатнім в сучасних умовах і потребує відповідної трансформації державної політики у зазначеній сфері. Визначено напрями формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в контексті вирішення існуючих проблем та суперечностей в зазначеній сфері.

Ключові слова: державна політика, національна безпека, державна політика у сфері забезпечення національної безпеки, проблеми та суперечності державної політики у сфері забезпечення національної безпеки.

Problems and contradictions of the state policy in the sphere of ensuring the national security of Ukraine are determined. The current state of state policy in the sphere of national security of Ukraine is described. It is noted that the level of national security of Ukraine is insufficient in modern conditions and requires a corresponding transformation of state policy in this area. The directions of formation and realization of the state policy in the sphere of maintenance of national security of Ukraine in the context of the decision of existing problems and contradictions in the specified sphere are defined.

Keywords: state policy, national security, state policy in the sphere of national security, problems and contradictions of state policy in the sphere of national security.

Постановка проблеми. Національна безпека України є надзвичайно важливою сферою, яка значною мірою впливає на процеси подолання кризових явищ в країні, зміцнення обороноздатності держави, вирішення багатьох існуючих соціально-економічних, екологічних проблем тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем та

суперечностей державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України присвячено значну кількість наукових робіт таких вчених та практиків, як Вдовиченко В., Воротнюк М., Герасимчук С., Кислиця С., Клімкін П., Коваль Н., Краєв О. та інші [1; 3; 4].

Однак чимало питань стосовно визначення напрямків формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України залишаються недостатньо дослідженими.

Метою дослідження є визначення напрямів формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України для вирішення існуючих проблем та суперечностей розвитку зазначеної сфери.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Конституцією (стаття 1 розділу 1 «Загальні засади»), Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [5].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що основоположними основами національної безпеки України є забезпечення прав і свобод людини, збереження суверенітету і державної єдності, побудова громадянського суспільства, розвиток демократії, вирішення соціально-економічних проблем, посилення позицій України та її авторитету на міжнародній арені.

Тобто національна безпека виступає гармонійним балансом інтересів особистості і держави у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Забезпечення необхідного рівня національної безпеки України має здійснюватися за допомогою реалізації таких найважливіших напрямків (стратегічних національних пріоритетів): оборона країни; державна і суспільна безпека; підвищення якості життя громадян; економічне зростання; наука, технології та освіту; охорона здоров'я; культура; екологія і раціональне природокористування; стратегічна стабільність і рівноправне стратегічне партнерство.

Разом з тим, в сучасних умовах залишається багато невирішених проблем та суперечностей формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України.

Так, початок та швидке поширення пандемії COVID-19 на початку 2020 р. стало глобальним викликом, що поставило під питання базові принципи функціонування сучасного світу, наприклад, такі як свобода пересування людей, як у міжнародному вимірі, так і в окремо взятій країні. Вже перші кроки протидії епідемії показали брак солідарності між країнами світу: закриття кордонів, заборона експорту медичного обладнання та продовольства всупереч підписаним домовленостям; намагання імпорту необхідного з зовнішніх ринків навіть в порушення існуючих норм та правил.

Усе це у поєднанні з економічною рецесією та хаотизацією публічних дискурсів щодо майбутнього світового устрою створює низку нових викликів для України, яким на державному рівні та у плідній міжнародній співпраці необхідно ефективно протистояти. Особливо важливо адекватно відреагувати на існуючі міжнародні виклики для України в контексті євроінтеграційних прагнень країни.

Адже для України одним із негативних наслідків глобальної пандемії

може стати уповільнення співпраці з ЄС та окремими державами-членами співтовариства, тому українська дипломатія має вжити відповідних заходів для збереження наявних напрацювань та стимулювання позитивної динаміки такої співпраці за останній період.

Зокрема, потребує відповідного реагування з боку України проблема протистояння інформаційно-політичній кампанії РФ щодо необхідності в умовах глобальної кризи скасування проти неї міжнародних санкцій, пов'язаних з війною на Донбасі та анексією Криму.

На жаль, Україна веде недостатньо активний діалог щодо цього питання з Німеччиною, Францією, Італією та іншими країнами для утримання санкційної солідарності на рівні ЄС, а в Організації об'єднаних націй – для утримання санкційної солідарності на загальносвітовому рівні у питанні неприпустимості перегляду санкцій щодо Росію, більше того, їх доцільно посилювати.

Також значним викликом для України не тільки в сучасних умовах, а й на протязі останніх років є протидія російським фейковим новинам. Для цього, наприклад, варто посилити координацію з East Strat Com Task Force – інституцією ЄС, яка займається моніторингом дезінформації, а також доцільно створити Центр протидії гібридним загрозам [1].

Не менш важливою складовою державної політики забезпечення відповідного рівня національної безпеки України є забезпечення економічної безпеки держави. На жаль, в цій сфері є також багато проблем та суперечностей, які потребують вирішення.

Так, аналіз зовнішньоторгівельного балансу України свідчить, що в останні роки що відбувається перехід України від статусу експортера металургійної та хімічної продукції до статусу експортера аграрно-мінеральної сировини і металургійних напівфабрикатів. Обидва, ні перший, ані другий статус не є престижними, Україна просто змінює спеціалізацію, залишаючись експортером сировини. Поки що відкритість української економіки не призводить до позитивних змін в її структурі, що чітко простежується з аналізу експорту та імпорту. Тому доцільним є диверсифікація структури експорту та збільшення питомої ваги високотехнологічного експорту. Необхідні удосконалення податкової політики, зниження рівня втручання держави в економіку та регулювання експорту, реалізація активної політики експортної експансії на міжнародні ринки шляхом заохочення експортерів і залучення інвестицій. На державному рівні необхідно стимулювати збільшення обсягів високотехнологічного експорту і зниження імпорту продукції, яку можна виробляти всередині країни (реалізація концепції імпортозаміщення).

Основне завдання на перспективу – максимальна переробка сировини і випуск кінцевого конкурентного продукту з активним його просуванням на зовнішні ринки. Потрібен масштабний стратегічний план у всіх галузях і сферах суспільного виробництва, що дозволить Україні зайняти своє місце в світовій економіці, але для цього необхідно використати існуючі можливості, в тому числі через міжнародне співробітництво та співпрацю з різними країнами.

Іншою проблемною ситуацією, яка потребує вирішення на міждержавному рівні – напрацювання Україною власних пропозиції щодо

напрямів посилення співпраці в регіоні «Східного партнерства» та взяття на себе ролі регіонального лідера у просуванні міжурядових ініціатив співпраці у разі надзвичайних ситуацій військового, природного, санітарного, техногенного характеру не тільки в сучасних умовах, а й у довгостроковій перспективі.

На жаль, по відношенню до деяких країн «Східного партнерства», в тому числі України, спостерігається незаконне застосування сили, вторгнення, дестабілізація, анексія, відокремлення кордонами, окупація територій з боку Росії та її відмова виконувати рішення міжнародних трибуналів і судів [2].

Тому Європейський Союз на найвищому рівні має не тільки рішуче засуджувати постійні порушення Росією засадничих принципів і норм міжнародного права в регіоні «Східного партнерства», а й вводити нові санкції та посилювати вже накладені, до повного припинення дестабілізації в регіоні з боку РФ (і над цим має активно і спільно працювати дипломатія країн-членів партнерства).

Що ж стосується безпосередньо України, необхідним вже зараз є розширення міжнародної миротворчої місії вздовж українсько-російського кордону під проводом ЄС, що сприяло б розмінуванню та підготовці тимчасово окупованих територій ОРДЛО до повернення під контроль України.

А в ООН Україна має виступати проти будь-яких спроб створити лазівки в правилах процедури для протягування в ООН в особливий період маніпулятивних рішень (досить політичних рудиментів на кшталт права вето, отриманих в спадок після закінчення Другої світової війни) [3].

Окрім того, поступальний розвиток України в сучасних умовах не може зводитися виключно до завдань боротьби з пандемією, незважаючи на всю її серйозність. Тому доцільно вже зараз впроваджувати давно очікувані зміни та реформи в суспільне життя, залучаючи для цього необхідні зовнішні джерела та ресурси та кращі іноземні практики.

Тому по лінії ООН в найближчій перспективі Україна має працювати не тільки над реалізацією плану гуманітарного реагування в боротьбі проти COVID-19, а й залучати потенціал ООН до проведення внутрішніх реформ в соціально-економічній сфері та побудові демократичного суспільства [4].

На наш погляд, дієвим інструментом захисту національної безпеки України в сучасних умовах має стати НАТО – міжнародна міжурядова організація, військово-політичний союз 30 держав Північної Америки і Європи, які прагнуть досягти мети Північноатлантичного договору у забезпеченні свободи і безпеки країн-членів з використанням політичних і військових засобів і дотримується спільних для Альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права та мирного розв'язання суперечок.

Україна в межах комісії Україна-НАТО недостатньо активно веде перемовини з питання приєднання до програми розширених можливостей.

У зв'язку з цим слід зазначити, що статус партнера НАТО з розширеними можливостями має на увазі більш глибоке і індивідуальну взаємодію з силами альянсу, а саме:

- розширений доступ до програм взаємодії та навчань;
- обмін інформацією та отриманим досвідом;

- регулярні політичні консультації з питань безпеки, включаючи рівень міністрів;

- тісніша взаємодія під час криз та підготовки операцій.

Статус свідчить, що країна яка його отримала вносить значний вклад в місії НАТО. На даний момент статусом партнера НАТО з розширеними можливостями мають п'ять країн: Австралія, Фінляндія, Йорданія, Швеція і Грузія.

На нашу думку, в питанні отримання зазначеного статусу необхідно максимально використовувати досвід саме Грузії. Тим більше, що Україна і Грузія спільно з НАТО могли б ефективно протистояти загрозам з боку Росії та підвищувати рівень національної безпеки в басейні Чорного моря.

При цьому проблемою, яка потребує нагального вирішення в контексті євроатлантичної інтеграції України залишається питання досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн-членів НАТО. Тому Україна має бути зосереджена на зазначених практичних аспектах інтеграції до Альянсу, а одним з пріоритетів залишається проведення оборонної реформи та модернізація збройних сил нашої країни.

Україні необхідні глибокі структурні зміни в усіх сферах, необхідна повноцінна і агресивна стратегія розвитку держави в умовах існуючих викликів та загроз.

Отже, сучасні реалії свідчать про те, що ситуація у сфері національної безпеки України в економічній сфері залишається досить складною. Звичайно ж, для цього необхідно створити стимули і умови для просування цілого ряду напрямків, і в їх числі названі такі, як:

- розвиток базових секторів економіки, використання транспортно-транзитних та агропродовольчих можливостей України;

- формування національної інвестиційно-інноваційної системи, яка має базуватися на всій сукупності державних і приватних інститутів, що підтримують інновації та сприяють залученню інвестицій;

- розвиток нових секторів глобальної конкурентоспроможності, перш за все у високотехнологічних галузях: авіакосмічна галузь, суднобудування, енергетика, сфера ІКТ.

В сучасних умовах Україна зацікавлена в стабільній системі міжнародних відносин, заснованій на принципах рівноправності, взаємної поваги та взаємовигідного співробітництва держав і яка спирається на міжнародне право. На жаль, така система поки що не забезпечує надійну і рівну безпеку кожного члена світової спільноти в політичній, військовій, економічній, інформаційній, гуманітарній та інших галузях та потребує комплексного та системного удосконалення, в тому числі з використанням такого дієвого інструменту, як багатостороння дипломатія.

Отже, підвищення рівня національної безпеки України в сучасних умовах і на довгострокову перспективу потребує:

- зміцнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності, розвиток демократичних інститутів, удосконалення механізмів

взаємодії держави і громадянського суспільства;

- зміцнення оборони країни, забезпечення непорушності конституційного ладу, суверенітету, незалежності, державної та територіальної цілісності України;
- підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки;
- підвищення рівня та якості життя, зміцнення здоров'я населення, забезпечення стабільного демографічного розвитку країни;
- збереження і розвиток культури та традиційних духовно-моральних цінностей;
- закріплення за Україною статусу однієї з провідних світових держав, діяльність якої спрямована на підтримку стратегічної стабільності і взаємовигідних партнерських відносин в сучасному світі.

На наш погляд, в умовах нових викликів та ризиків, глобальна криза має стати й можливістю посилення солідарності та продуктивної взаємодії, з одного боку між Україною, а з іншого боку з ЄС, країнами східного партнерства та світовим співтовариством в цілому. І цією можливістю Україні потрібно скористатися для захисту власних національних інтересів.

Потрібно, щоб у сучасному нестабільному світі міжнародне партнерство та співпраця продовжувало давати позитивні результати, в тому числі у питаннях підвищення рівня національної безпеки України. Адже проблемних питань та суперечностей у досягненні бажаного рівня національної безпеки нашої країни ще вистачає, а саме:

- українське суспільство поки що не є стійким до загроз його демократичному розвитку і не відповідає в повній мірі європейським цінностям, що потребує проведення вільних та справедливих виборів, а також прозорих та підзвітних органів влади, які орієнтовані на громадянина через підтримку вільних, плюралістичних та незалежних медіа, забезпечення прав людини, міжлюдських контактів, в тому числі за рахунок мобільності, міжнародних контактів та співробітництва у цій сфері;
- українська система влади в повній мірі не є підзвітною суспільству, не забезпечує верховенства права та безпеки громадян, що потребує належного урядування та становлення демократичних інституцій, забезпечення верховенства права, та проведення успішної державної політики у сфері боротьби проти корупції та забезпечення безпеки та національних інтересів;
- економіка України не є сталою, стійкою до загроз та не в повній мірі інтегрована до європейської та світової економічної системи, що потребує її зміцнення, як визначального фактору задоволення очікувань громадян, скорочення соціальної нерівності, створення робочих місць та економічних можливостей через збільшення торгівлі, інвестицій, міцніших міжнародних зв'язків, зокрема транспортних, енергетичних та туристичних, а також залучивши освіту, науку та інновації на потреби приватного сектора;
- не відповідність країни критеріям екологічної та кліматичної стійкості, що вимагає від держави та громадянського суспільства посилення

відповідальності за захист довкілля та вирішення екологічних проблем заради сучасного та прийдешніх поколінь, в тому числі шляхом ефективнішого використання ресурсів, для створення робочих місць у сферах «зеленої» економіки через заохочення використання місцевих та відновлюваних джерел енергії тощо.

Вирішення зазначених проблем та протиріч державної політики захисту національних інтересів України є вкрай важливим для сталого розвитку та консолідації демократії, є основою міцної держави і суспільства, а також необхідна передумова побудови потужної економіки через міжнародне співробітництво та партнерство.

З часу спалаху пандемії світова політика ускладнюється – особливо для країн, які ще не є міцно вбудованими в міжнародні організації безпеки. Для України геополітичне середовище у 2020 р. виглядає ще більш складним, ніж раніше. Адже перспективи України щодо досягнення двох основних зовнішньополітичних цілей – членства в НАТО та вступу до Європейського Союзу – стали більш проблематичними під час сучасної кризи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, формування та реалізації державної політики в контексті підвищення рівня національної безпеки України в сучасних умовах мають бути зосереджені на досягненні таких основних цілей: відновлення, збереження і зміцнення її суверенітету і територіальної цілісності, міцних і авторитетних позицій у світовому співтоваристві. Це в найбільшій мірі відповідає інтересам України і необхідне для зростання її політичного, економічного, соціального, екологічного, інтелектуального, культурного потенціалу; створення сприятливих умов для модернізації країни, переведення її економіки на інвестиційно-інноваційний шлях розвитку, підвищення рівня життя населення; консолідації суспільства, зміцнення основ конституційного ладу, правової держави і демократичних інститутів, реалізації прав і свобод людини, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Вдовиченко В., Воротнюк М., Герасимчук С., Коваль Н., Краєв О. Пандемія COVID-19 в державах ЄС: егоїзм, солідарність чи поширення впливу? Рада зовнішньої політики «Українська призма». URL.: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/04/13/7108612/>.
2. Європарламент хоче членства в ЄС для «східних партнерів» і критикує Росію – проект. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-jevroparlament-sxidne-partnerstvo/30556092.html>.
3. Кислица С. Пандемия международных отношений. URL.: https://zn.ua/international/pandemiya-mezhdunarodnyh-otnosheniy-351487_.html.
4. Klimkin P., Umland A. Grey zone politics: Why Ukraine needs creative international cooperation. URL.: https://www.ecfr.eu/article/commentary_grey_zone_politics_why_ukraine_needs_creative_international_coop.
5. Конституція України. Редакція від 01.01.2020 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

References:

1. Vdovychenko V., Vorotnyuk M., Herasymchuk S., Koval' N., Krayev O. Pandemiya COVID-19 v derzhavakh YES: ehoyizm, solidarnist' chy poshyrennya vplyvu? Rada zovnishn'oyi polityky «Ukrayins'ka pryzma». URL.: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/04/13/7108612/>.
2. Yevroparlament khoche chlenstva v YES dlya «skhidnykh partneriv» i krytykuye Rosiyu – proekt. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-jevroparlament-sxidne-partnerstvo/30556092.html>.
3. Kyslytsa S. Pandemiya mezhdunarodnykh otnoshenyy. URL.: https://zn.ua/international/pandemiya-mezhdunarodnyh-otnosheniy-351487_.html.
4. Klimkin P., Umland A. Grey zone politics: Why Ukraine needs creative international cooperation. URL.: https://www.ecfr.eu/article/commentary_grey_zone_politics_why_ukraine_needs_creative_international_coop.
5. Konstytutsiya Ukrayiny. Redaktsiya vid 01.01.2020 r. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.